

Radostaw Kaczan, Karolina Malinowska,
Katarzyna Pasiak, Piotr Rycielski, Małgorzata Wójcik

Lekcja 8

Zasady dobre dla klasy

UNIWERSYTET
 SWPS

 RESQL

Szanowne Nauczycielki/Szanowni Nauczyciele,

przekazujemy Wam podręcznik ze scenariuszami lekcji wychowawczych, które mogą pomóc w pracy nad budowaniem zgranej klasy i zapobieganiem negatywnym zjawiskom grupowym, takim jak przemoc rówieśnicza, prześladowanie i dręczenie rówieśnicze. Takie sytuacje występują niestety dość często w naszej szkolnej rzeczywistości i wpływają negatywnie nie tylko na ofiary prześladowania, ale także na wszystkich uczniów w klasie, którzy źle się w niej czują, niechętnie przychodzą do szkoły i gorzej się uczą. Dlatego zapobieganie tym zjawiskom stanowi integralną część pracy wychowawców i nauczycieli. Pracy niezwykle trudnej bez odpowiednich narzędzi i przygotowania.

Podręcznik zawiera 11 scenariuszy lekcji, które sprzyjają rzeczowej i bezpiecznej rozmowie z uczniami o przemoc, prześladowaniu i dręczeniu. Jednocześnie dostarczają one rzetelnej, popartej badaniami wiedzy o rodzajach przemocy oraz mechanizmach, które ją wywołują i utrzymują w grupie. A także o rolach które przyjmują uczniowie: od agresorów i ofiary, poprzez czynnych kibiców, biernych świadków, aż do aktywnych obrońców prześladowanych uczniów. Przekazywana uczniom wiedza pozwala nauczycielowi/nauczycielce „zakotwiczyć” ich poznawczo. W następnym kroku pozwala – odwołując się do tej wiedzy – pokazać uczniom, jak można ją praktycznie wykorzystać, aby stworzyć zgraną klasę. To z kolei ma wpływ na gotowość uczniów do zgłaszania nauczycielom niepokojących i zagrażających sytuacji, zarówno bezpośrednio, jak i w aplikacji RESQL.

Informacje o lekcjach

Przygotowane w ramach programu RESQL scenariusze lekcji zostały przetestowane w 16 klasach szkół podstawowych (w klasach siódmych i ósmych) oraz średnich (w klasach pierwszych i drugich). W pracy nad scenariuszami lekcji korzystaliśmy jako zespół badawczy z własnych doświadczeń oraz wcześniejszych materiałów i scenariuszy wykorzystywanych w projektach INKLA (Wójcik, Mondry 2017) i Bliżej (Wójcik, Hełka, Wośko 2016). Stworzyliśmy nowe scenariusze oraz dostosowaliśmy te już istniejące do potrzeb uczniów ostatnich klas szkoły podstawowej i pierwszych klas szkół ponadpodstawowych.

Lekcje były weryfikowane pod kątem ich spójności i zrozumiałości, a także możliwości ich przeprowadzenia podczas 45-minutowej lekcji. Ponadto w każdej klasie, w której lekcje zostały przeprowadzone, mierzyliśmy ich skuteczność. Na podstawie informacji zwrotnych zebranych zarówno od uczniów uczestniczących w lekcjach, jak i od osób je prowadzących wprowadziliśmy poprawki w scenariuszach. Scenariusze lekcji zawierają wszelkie potrzebne do ich przeprowadzenia informacje oraz materiały (rysunki, historyjki, wykresy), przygotowane z myślą o 45-minutowych lekcjach wychowawczych.

W poniższej tabeli przedstawiany zalecaną przez nas kolejność lekcji wraz z ich krótką charakterystyką.

Numer lekcji	Nazwa lekcji	Opis lekcji
1.	Różne rodzaje przemocy	Uczniowie poznają różne rodzaje przemocy oraz przykłady zachowań przemocowych z różnych kategorii. Omawiają wyniki badań na temat zachowań przemocowych w szkole.
2.	Przemoc relacyjna	Czym jest przemoc relacyjna? Uczniowie poznają typy przemocy relacyjnej, np. izolowanie, wyśmiewanie, wykluczanie, ignorowanie.
3.	Cyberprzemoc	Uczniowie poznają formy cyberprzemocy – dręczenia i prześladowania za pomocą mediów społecznościowych. Wiedzą, jak unikać cyberprzemocy, a w razie jej pierwszych przejawów zgłaszają problem zaufanej osobie.
4.	Koło przemocy rówieśniczej	Uczniowie poznają role i mechanizmy, jakie występują w przemocy rówieśniczej. Uczniowie analizują m.in. kluczową rolę świadków przemocy.
5.	Konflikty	Uczniowie poznają różne formy konfliktu. Uczą się rozpoznawać konflikt i nazywać go, a także dzielić konflikty na konstruktywne, potrzebne i wspierające walkę z problemem oraz na niepotrzebne i destruktywne, które popychają ludzi do walki.
6.	Mechanizmy moralnego dystansowania się w sytuacji trudnej	Uczniowie poznają mechanizmy psychologiczne odpowiedzialne za bierność świadków prześladowania rówieśniczego.
7.	Atrybucje	Uczniowie analizują powody zachowań osób uznawanych za innych inne i narażonych na wykluczenie rówieśnicze. Uczą się, w jaki sposób najczęściej dokonujemy atrybucji, na czym polega podstawowy błąd atrybucji i jak go unikać.
8.	Zasady dobre dla każdej szkoły	Uczniowie analizują zasady panujące w szkole. Rozumieją swoją rolę w tworzeniu dobrych zasad w szkole. Potrafią wymienić dobre zasady. Wspólnie opracowują zestaw zasad do wykorzystania w klasie.
9.	Zgłaszanie przemocy	Uczniowie dowiadują się, jak ważne jest zgłaszanie aktów przemocy dla poprawy bezpieczeństwa ofiar i budowania dobrych relacji w klasie.
10.	Inność i różnorodność	Uczniowie wskazują na zależność pomiędzy nadaniem komuś etykiety innego/dziwnego a zachowaniem wobec niego, np. dokuczaniem mu lub odrzuceniem go w klasie.
11.	Różnice indywidualne w klasie	Uczniowie doświadczają podstawowych różnic. Poznają różnice widoczne i niewidoczne, a także uwarunkowania w zakresie różnic indywidualnych. Doświadczają, jak różni się nasza wiedza o nas samych od naszej wiedzy o innych.

Scenariusze lekcji zawierają niezbędne wskazówki, które pomogą prowadzić zajęcia w klasie: informacje dla nauczyciela, zadania dla uczniów, przykładowe wypowiedzi, dodatkowe materiały i definicje oraz rysunki. Zgodnie z naszymi doświadczeniami proponowane scenariusze można wykorzystywać pojedynczo albo zrealizować po kolei jako zamknięty cykl tematyczny.

Szkołom, które rozpoczynają wdrażanie programu RESQL, zalecamy realizację co najmniej 4 pierwszych lekcji. Dotyczą one bezpośrednio problemu przemocy, różnych jej form oraz sposobów reagowania na nią. Sądzymy również, że regularne prowadzenie tych lekcji oraz powtarzanie ich w tej samej lub nieco zmodyfikowanej formie w danej klasie może przynieść wymierne skutki. Przywoływanie znanych uczniom struktur i treści pozwala je lepiej zrozumieć i na bieżąco odwoływać się do nich. Ponadto nauczycielka/nauczyciel może wykorzystać przykłady, ćwiczenia i rysunki z poszczególnych lekcji jako materiał do dyskusji o bieżących sprawach klasy. Autorzy wielu rekomendowanych programów dotyczących zapobiegania przemocy rówieśniczej podkreślają, jak ważne jest regularne przypominanie uczniom takich treści jak:

- 1) czym jest przemoc? czy określone zachowanie jest przemocą? jak je odróżnić od tego, co przemocą nie jest?
- 2) jakie zasady panują w mojej klasie i szkole?
- 3) jak powinienem się zachować, kiedy jestem świadkiem przemocy?
- 4) co mogę zrobić, kiedy przemoc mnie dotyka? do kogo i jak zwrócić się o pomoc?

Zgodnie z naszymi doświadczeniami proponowane scenariusze lekcji nie nadają się dla klas niższych niż piąte klasy szkół podstawowych. Lekcje przeprowadzane zgodnie z proponowanymi scenariuszami można traktować jako element szerszych oddziaływań profilaktycznych i wychowawczych. W nowych klasach, które zaczynają wspólną pracę (np. w pierwszych klasach szkół ponadpodstawowych), można wykorzystać scenariusze jako część działań integrujących i budujących klimat klasy.

To nauczycielka/nauczyciel decyduje, w jaki sposób przeprowadzić daną lekcję: jak rozłożyć poszczególne elementy, ile czasu dać uczniom na kolejne zadania. Z naszych doświadczeń wynika, że młodsi uczniowie lepiej reagują, kiedy zadania trwają krótko, a czas na podanie przykładów i sposób ich prezentowania ustala nauczycielka/nauczyciel. Starsze klasy pozwalają na większą swobodę, więcej czasu można poświęcić na omawianie przykładów podawanych przez uczniów i wyników ich pracy w grupach.

W klasach, w których spodziewamy się trudności z utrzymaniem dyscypliny, proponujemy na początku lekcji:

- 1) określić zasady indywidualnego wypowiedziania się uczniów: kto mówi? kiedy mówi? ile czasu ma na to? – polecamy raczej krótkie wypowiedzi lub odpowiedzi spisane na karteczkach,
- 2) omówić sposób prezentacji wyników pracy w grupie: np. cała grupa przedstawia wyniki pracy, a kolejność prezentacji i ich czas ustala z góry nauczycielka/nauczyciel (np. 2 minuty dla każdej grupy).

Lekcja

8

Zasady dobre dla każdej klasy

TEMAT:

Jakie zasady powinny panować w naszej klasie?

Lekcja przeznaczona dla tych klas które jeszcze nie wypracowały swoich zasad albo potrzebują zmienić swoje dotychczasowe zasady lub je uaktualnić.

Czas:

45 minut.

Formy pracy:

- dyskusja,
- praca w grupach.

Środki dydaktyczne/materiały:

- duże arkusze papieru,
- kolorowe mazaki.

Cele:

Uczeń/uczennica:

- zna zasady i dobre praktyki, jakie powinny funkcjonować w każdej klasie,
- wymienia czynniki, dzięki którym dobrze się czuje w grupie rówieśniczej,
- **wyjaśnia, na czym polega budowanie relacji między ludźmi,**
- dostrzega potrzebę budowania odpowiednich relacji z kolegami i koleżankami w klasie i chce to robić,
- czuje się współodpowiedzialny/współodpowiedzialna za atmosferę w klasie.

Metody:

- metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy (metoda problemowa),
- metody asymilacji wiedzy (dyskusja).

I. Ogniwo wstępne

1. Nauczyciel/nauczycielka wprowadza uczniów w temat lekcji.

Na dzisiejszej zajęciach postaramy się wypracować dobre zasady funkcjonowania w klasie, czyli takie, z którymi wszyscy będziecie się zgadzali i których będziecie przestrzegali. To, czy wypracowane dzisiaj zasady będą szanowane przez Was wszystkich, zależy od atmosfery w klasie, od więzi między Wami, na których podstawie tworzyacie relacje – te pozytywne i te negatywne.

II. Ogniwo centralne

1. Nauczyciel/nauczycielka wyjaśnia uczniom ich zadanie.

Proszę, podzielcie się na grupy po 4–5 osób. Każdej grupie rozdram arkusz papieru i mazaki. Podzielcie go na 2 kolumny. W jednej kolumnie napiszcie, co sprawia, że dobrze czujecie się w klasie, a Wasze relacje są pozytywne. Po drugiej stronie napiszcie, co sprawia, że nie czujecie się dobrze w klasie, a Wasze relacje nie są dobre. Macie na to 10 minut. Potem przedstawiciele każdej z grup opowiedzą, do jakich wniosków doszliście.

2. Po upływie ustalonego czasu minut przedstawiciele grup opowiadają o swoich wnioskach. Nauczyciel/nauczycielka zapisuje najważniejsze spostrzeżenia uczniów w tabeli na tablicy.

W klasie czujemy się dobrze, gdy:	W klasie nie czujemy się dobrze w klasie, gdy:

Nauczyciel/nauczycielka wciąga uczniów w dyskusję, która ma doprowadzić do wskazania sposobów zachowań i schematów pomagających budować pozytywne relacje w klasie.

3. Gdy tabela zostanie uzupełniona, nauczyciel/nauczycielka wraz z uczniami przyglądają się efektom wspólnej pracy.

Przyjrzyjcie się teraz, proszę, zapisanym odpowiedziom. Postarajmy się na ich podstawie wspólnie stworzyć kodeks „dobrych zasad w klasie”. Wypiszmy te zasady na czystym arkuszu papieru.

Przykładowy kodeks dobrych zasad w klasie.

W klasie czujemy się dobrze, gdy:

- *jesteśmy dla siebie mili* → Zasada: **Nie obgadujemy, nie dokuczamy sobie,**
- *pomagamy sobie w nauce* → Zasada: **Prosimy o pomoc, nie odmawiamy jej nikomu, pożyczamy sobie zeszyty,**
- *mamy właściwe warunki nauki* → Zasada: **Nie niszczymy mienia szkoły, dbamy o porządek w klasie.**

W klasie nie czujemy się dobrze, gdy:

- *ktoś nas obgaduje* → Zasada: **Gdy ktoś zaczyna obgadować innych, zwracamy mu uwagę. Prosimy, żeby przestał, nie jesteśmy bierni,**
- *gdy tworzą się grupki* → Zasada: **Rozmawiamy ze sobą, nikogo nie wykluczamy,**
- *gdy ktoś zabiera nasze rzeczy, chowa je lub niszczy* → Zasada: **Nie ruszamy rzeczy innych osób. Jeśli widzimy, że ktoś to robi, reagujemy, rozmawiamy lub informujemy o tym np. nauczyciela,**
- *gdy ktoś robi sobie żarty z innych w klasie, wykorzystując ich słabości czy wady* → Zasada: **Od razu zwracamy uwagę na to, co jest żartem, a co obraża lub ośmiesza innych.**

III. Ogniwko końcowe

1. Na zakończenie lekcji nauczyciel/nauczycielka umieszcza wypracowany wspólnie zbiór zasad w widocznym w klasie miejscu.
2. Nauczyciel/nauczycielka dziękuje uczniom za wspólną pracę i podkreśla, że czasem nieświadomie nasze reakcje zachęcają agresorów do negatywnych zachowań.

Dziękuję Wam z wspólną pracę na dzisiejszej lekcji. Pamiętajcie, że możecie nieświadomie zachęcać agresorów do przemocy. Np. gdy śmiejecie się z dowcipów na czyjś temat, dajecie agresorowi sygnał, że akceptujecie takie zachowanie.

Materiały dodatkowe:

Jak skutecznie wprowadzać zasady w klasie?

Analizy skutecznych i sprawdzonych programów pracy oraz metod zarządzania klasą i uczniami wskazują, że warto przede wszystkim promować odpowiednie zachowanie. Przyjmuje się, że można je kształtować zgodnie z wymienionymi poniżej zasadami.

- Nauka właściwych zachowań trwa przez cały rok szkolny.
- Kluczowy czas to pierwsze tygodnie nauki, kiedy nauczyciel/nauczycielka wprowadza zasady, pokazuje odpowiednie przykłady zachowań, omawia je i tłumaczy oraz kieruje uwagę uczniów na ich przestrzeganie.
- Wszelkie ustalenia zasad – lista, spis czy kontrakt – należy sformułować w sposób zrozumiały dla uczniów, dostosowany do ich wieku (język, forma, sposób prezentacji).
- Warto zasady formułować w języku zachowań: napisać, jak należy postąpić, co zrobić, kogo prosić o pomoc.
- Należy również unikać przeczeń – lepiej napisać: „Gdy chcę wyjść z klasy, to pytam nauczyciela” niż „Nie wolno samemu wychodzić z klasy”.
- Wspólne ustalanie reguł zarówno ogólnoklasowych, jaki i tych szczegółowych (np. na czas prac grupowych lub projektowych) to doskonała okazja dla uczniów, by ćwiczyć umiejętności dyskusowania, argumentowania i podejmowania wspólnych decyzji.
- Lepiej zapobiegać niż leczyć – czyli strategie proaktywne, które wyprzedzają niepożądane zachowania, są bardziej skuteczne niż strategie, które mają je wyeliminować i zdyscyplinować uczniów. Jeśli przewidzimy sytuacje i czas, w którym mogą wystąpić zakłócenia, mamy szansę ich uniknąć.

Np. kluczowym momentem, w którym dochodzi do sprzeczek między uczniami, jest czas gdy nauczyciel/nauczycielka zbiera ich prace i sprawdza je przy biurku – jak można temu zapobiec?

- Strategie, które wyprzedzają problem, nie tylko pomagają uczniom unikać pewnych problemów, ale też uczą ich kierować swoim zachowaniem, np. rozpoznać swój problem i zgłosić go nauczycielowi/nauczycielce zamiast go unikać.
- Tak jak błędy popełniane podczas nauki są świetną okazją do uczenia się, tak również niewłaściwe zachowania uczniów można wykorzystać jako okazję do przypominania reguł i uczenia nowych umiejętności. Taką szansę dają jednak tylko te klasy, w których atmosfera sprzyja ujawnianiu błędów i traktowaniu ich jako części nauki.

UNIwersYTET
 SWPS

 RESQL

Warszawa, 2020 r.